

Position paper rondetafelgesprek Langere termijn coronabeleid

André Knottnerus, arts-epidemioloog en hoogleraar huisartsgeneeskunde (UM)

Tanja van der Lippe, hoogleraar sociologie (UU)

Co-voorzitters scenariostudie WRR & KNAW

Nu er een moment van relatieve rust is in de pandemie, geeft dit ruimte om te werken aan het langere-termijn coronabeleid. Daarbij brengen wij een aantal aandachtspunten naar voren.

A. Het is belangrijk om te beseffen dat de pandemie nog niet voorbij is. Hoewel het aantal besmettingen in Nederland op dit moment laag en stabiel is, zou het onverstandig zijn de urgentie van dit thema te laten verslappen. Ten eerste muteert het virus continu en is het een kwestie van tijd voordat een nieuwe variant dominant wordt. Op dit moment zijn er signalen uit Zuid-Afrika dat daar nieuwe subvarianten van Omicron rondgaan (BA.4 & BA.5) waartegen opgebouwde immuniteit door vaccinatie of het doormaken van infectie minder goed lijkt te werken.¹ Een nieuwe variant kan de overhand krijgen als deze besmettelijker is of de opgebouwde immuniteit weet te omzeilen. Daarmee is nog niet gezegd of zo'n variant ziekmakender is of niet: dat is onzeker. Ten tweede is het virus wereldwijd op dit moment nog niet onder controle. Shanghai zit bijvoorbeeld in een harde lockdown en in Beijing worden maatregelen genomen.² In lage inkomenslanden is nog slechts 15% van de bevolking gevaccineerd.³ Ten derde: ook als we niet worden geconfronteerd met een nieuwe zorgwekkende variant (*variant of concern*), zijn de pandemie en haar gevolgen nog niet voorbij. Dit blijkt op meerdere manieren. Het opheffen van de COVID-19 maatregelen heeft grote impact op mensen met een kwetsbare gezondheid omdat zij zich minder makkelijk in publieke ruimtes begeven. De achterstallige zorg is nog niet weggewerkt.⁴ De pandemie heeft een brede, nog voortdurende, mentale weerslag, en er is een grote groep mensen die nog steeds last heeft van long COVID.⁵ Ook maatschappelijke implicaties zoals vergrote onderwijsachterstanden zullen langere tijd aandacht vragen.

B. De kern van de scenariostudie van de WRR en de KNAW is dat het verdere verloop van de pandemie vooralsnog onzeker is. Om handvatten te bieden om met die onzekerheid om te gaan,

¹ Khan et al. (2022, forthcoming) Omicron sub-lineages BA.4/BA.5 escape BA.1 infection elicited neutralizing immunity. Source: <https://sigallab.net/>.

² <https://edition.cnn.com/2022/04/28/china/china-covid-lockdown-explainer-intl-hnk/index.html>.

³ <https://ourworldindata.org/covid-vaccinations>.

⁴ <https://www.nza.nl/actueel/nieuws/2022/04/29/wachlijst-ziekenhuizen-nog-niet-korter>.

⁵ Onder wie zorgmedewerkers die aan de frontlinie hebben gestaan tijdens de pandemie en nu hun baan verliezen. Voor hen is een adequate regeling extra belangrijk, vanuit moreel oogpunt en omdat het anders in geval van een volgende golf of pandemie lastiger zal zijn om voldoende personeel te krijgen. 'Honderden zorgmedewerkers met long COVID inmiddels ontslagen' <https://www.nos.nl/1/m/2426072>, 22 april 2022.

zijn vijf scenario's geschetst die grotendeels in de brief van de regering over het langetermijn coronabeleid terugkomen. Scenario's hebben een andere functie dan modellen. Om te weten waar de pandemie over twee weken staat zijn modellen nodig. Scenario's voldoen dan niet. Maar bij verder vooruitkijken, is de waarde van modellen beperkt omdat er teveel onzekerheden zijn. Scenario's kunnen dan handvatten bieden om zo goed mogelijk voorbereid te zijn op de diverse mogelijke pandemische ontwikkelingen. Omdat op dit moment niet met voldoende zekerheid te voorspellen is welk pandemisch scenario zich zal voordoen, moeten overheid en samenleving anticiperen op verschillende scenario's. Op deze manier worden we niet overvallen door onvoorziene ontwikkelingen met grote impact en hoeven we niet noodgedwongen ad-hoc-besluiten te nemen. De kernvraag is dan steeds: wat kan gedaan worden om de schokbestendigheid van de zorg en de samenleving te versterken? Deze vraag is ook relevant in het licht van een mogelijke opeenstapeling van crises door COVID-19, de oorlog in Oekraïne, de energiecrisis, klimaatverandering etc.

C. Het is belangrijk om realistisch te zijn over wat van bedrijven en burgers verwacht kan worden en waar een rol voor de overheid ligt. De samenleving heeft inmiddels veel kennis en ervaring opgedaan over hoe met een COVID-golf om te gaan en deze moet benut worden. Tegelijkertijd vergt het anticiperen op verschillende mogelijke scenario's een langetermijn blik en voorbereiding vanuit de regering. In ieder scenario ligt er een verantwoordelijkheid bij de regering om kwetsbare groepen te beschermen; niet alleen mensen met een kwetsbare gezondheid, maar ook groepen die over minder hulpbronnen beschikken om zelfredzaam te zijn. Het is ook van belang dat de overheid zorgt voor voldoende consistentie in beleid tussen sectoren, regio's en de landelijke overheid. Eenduidige regels en consistente communicatie bieden een belangrijk houvast voor burgers in zowel de lichtere als de zwaardere scenario's. Het is daarom nodig om de sectorplannen in samenhang te beoordelen en daarbij - naast de al in de kabinetsbrief genoemde sociale wetenschappers en economen van het SCP en het CPB - ook breder sociale wetenschappers te betrekken, inclusief gedrag- en communicatie-experts.

D. Als er een ernstige nieuwe golf komt, kan dat ingewikkelde normatieve vragen oproepen. Verdient COVID-zorg dan (weer) voorrang of kan dat niet meer gevraagd worden van hen die (nog steeds) op de wachtlijst staan? Het kunnen bieden van een IC-bed aan iedere acute patiënt die dat nodig heeft, is een belangrijke reden geweest voor beperkende maatregelen, ook wanneer de maatschappelijke schade groot was. Willen we deze '*rule of rescue*', zelfs wanneer de effecten voor de (gezonde) levensverwachting van de bevolking als totaal negatief zouden zijn, altijd in stand houden of zijn er situaties waarin een andere afweging wordt gemaakt? Deze vragen worden nog indringender als de capaciteit van IC's en de extramurale zorg structureel krap is. In een *worst case* scenario kan de vraag naar vaccinatieverplichting opkomen. Het is zaak om deze en andere normatieve vragen nu reeds te doordenken, en een grondige afweging te maken. Dat geldt ook voor de bredere politiek-bestuurlijke vraag hoe ook in tijden van crisis onze democratische processen en rechtsstatelijke waarden voldoende gewaarborgd kunnen worden.